

Je wordt bedankt, Bin Laden
20 jaar Nederland in Afghanistan
(2001-2021)

Jorrit Kamminga

© 2021 Jorrit Kamminga

Eerste druk 11 september 2021

Uitgever: Jalapeño Books

Drukwerk: Veenman+

Redactie: Sanne Hillemans

Omslagfoto: de auteur in een voormalig kamp van de VN-vluchtelingenorganisatie in Zahri Dasht in de provincie Kandahar (21 januari 2007), foto door Jonathan Mattebo Persson

Omslagontwerp: Kim Taminiau, Chronoscoop

Auteursfoto: El Carret, Xirivella

Kaarten: Peter de Vries

ISBN: 978-94-931370-2-8

NUR: 697

www.jalapenobooks.com

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

‘Met een rijkdom aan persoonlijke ervaringen en analyses vanuit
Afghaans en Haags perspectief, biedt de veteraan onder de
Afghanistanvolgers Kamminga helder inzicht in twintig jaar Nederlandse
inzet in Afghanistan. Een dramatisch actueel boek.’ – **Monika Sie Dhian**
Ho, algemeen directeur Instituut Clingendael

‘Diepgravend en persoonlijk, maar niet gelijkhebberig. Alleen daarom al
mag dit boek bovenop de stapel Afghanistan-literatuur.’ – **Christ Klep**,
militair historicus

‘Zelden zal een publicatie zo goed getimed zijn als Jorrit Kamminga’s
kroniek over Afghanistan. Twintig jaar na 9/11, maar slechts enkele
weken na de val van Kaboel verschijnt dit relaas, een precieze kroniek
van de Westerse en Nederlandse aanwezigheid in Afghanistan en van
Kamminga’s jarenlange persoonlijke ervaringen. Voor wie iets wil
begrijpen van het complexe Afghanistan-nieuws van vandaag is dit boek
onmisbaar!’ – **Bert Bakker**, Tweede Kamerlid D66 van 1994 tot 2006

‘Een absolute aanrader voor iedereen die de laatste twintig jaar met
Afghanistan en de Nederlandse inbreng aldaar te maken heeft gehad. Het
boek onderstreept nogmaals het belang van, maar vooral het gebrek aan
kennis in politiek Den Haag van de lokale cultuur en
machtsverhoudingen in Afghanistan. Het land is op afstand niet
maakbaar en zeker niet vanuit een klein landje aan de Noordzee.’ –
Willem Vogelsang, cultureel adviseur in Uruzgan van medio 2008 tot
eind 2010

‘Ik had de eer om nauw samen te werken met onze uitstekende
Nederlandse bondgenoten in Afghanistan en werd verschillende keren
door de auteur gebriefd in Kaboel. Zo scherp als in die ontmoetingen,
brengt Kamminga’s boek een openhartig en objectief verslag waar
Nederland, de VS en NAVO-bondgenoten veel van kunnen leren.’ –
generaal **John W. Nicholson**, oud-commandant Resolute Support en de
Amerikaanse strijdkrachten in Afghanistan

‘Het gebeurt niet vaak dat een bijzonder informatief boek zo leesbaar is. Heb er veel van opgestoken. Een absolute aanrader om de Nederlandse inzet in Afghanistan beter te begrijpen en te waarderen.’ – **Jaap van Hierden**, landendirecteur, Cordaid Afghanistan

‘Een uitstekende analyse van onze aanwezigheid in Afghanistan en de problematische politieke besluitvorming die deze ‘missiemachine’ mogelijk maakte. Razend interessant voor iedereen die het land een warm hart toedraagt en een must voor diegenen die betrokken zijn bij de totstandkoming en uitvoering van militaire missies. Je wordt bedankt, Kamminga.’ – **Martijn Kitzen**, hoogleraar irreguliere oorlogvoering & speciale operaties, Nederlandse Defensie Academie en voormalig militair

‘Jorrit Kamminga zat er zestien jaar lang en zag als geen ander hoe de missie een internationale deceptie werd.’ – **Olof van Joolen**, defensieverslaggever *De Telegraaf*

‘Als buitenlandjournalist met Pakistan en Afghanistan in mijn portefeuille, mocht ik mij gelukkig prijzen met een contact als Jorrit Kamminga: deskundig, betrokken, onafhankelijk en eloquent. Er moest wel een boek in hem zitten. En wat een noodzakelijk, onthullend, en vooral ook onderhoudend boek is het geworden voor iedereen die werkelijk wil begrijpen wat ‘we’ nu eigenlijk in dat verre, ruige, complexe land wilden en gingen doen’ – **Carl Stellweg**, journalist en schrijver, gespecialiseerd in het Midden-Oosten en de islam

‘Een mooi, vaak persoonlijk verslag van de worsteling tussen de Afghaanse en Haagse werkelijkheid en waarom Afghanistan nooit ‘het Zwitserland aan de Hindu Kush’ is geworden. Verplichte kost voor politici.’ – **Rob de Wijk**, oprichter HCSS en hoogleraar international betrekkingen aan de universiteit Leiden

‘Wie zich een oordeel wil vellen over de ontwikkelingen in Afghanistan, het falen van de politiek en de getrouwe inzet van militairen en ontwikkelingswerkers, doet er goed aan eerst dit boek te lezen.’ – **Jan Pronk**, voormalig minister voor Ontwikkelingssamenwerking

‘Met genadeloze precisie legt Kamminga de valse argumenten en glasharde leugens bloot die hebben geleid tot grootschalige vernietiging en onnodig verlies van mensenlevens. Dit boek is een aanklacht tegen politieke besluitvorming die uit electorale overwegingen en niet om veiligheidsargumenten leidt tot oorlogsvoering. Het zou verplichte literatuur moeten zijn voor (aspirant) Kamerleden en officieren bij defensie.’ – **Harry van Bommel**, Tweede Kamerlid van 1998 tot 2017

‘Knap hoe persoonlijke en analytische elementen samenkomen in dit zeer actuele boek.’ – **Bert Koenders**, voormalig minister voor Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking

‘De duur en diepte van zijn aanraking met dit land leiden tot een unieke beschrijving van deze roerige jaren, waarbij de eigen ervaringen en veelzijdigheid van kennis strijden om de boventoon.’ – luitenant-generaal b.d. **Mart de Kruif**, voormalig commandant ISAF Regional Command South

‘Kamminga krijgt het voor elkaar om feiten en analyses te stapelen met de spanning van een vuurgevecht. Hij zuigt je zijn boek in zoals Nederland een missie ingezogen werd.’ – **Niels Roelen**, schrijver en veteraan

‘Twintig jaar lang gingen we niet alleen van Kamerdebat tot Kamerdebat, maar werd er ook geschiedenis geschreven. Dit is het eerste boek dat die volledige geschiedenis in kaart brengt.’ – **Johan Zielstra**, oprichter van Chronoscoop

Voor de 25 en de bijna 30.000 anderen die er ook waren.

Inhoudsopgave

Voorwoord van luitenant-generaal b.d. Mart de Kruif

Voorwoord van de auteur

Inleiding

DEEL I: AFGHAANSE WERKELIJKHEID

Hoofdstuk 1: Vijftien jaar verveling

Hoofdstuk 2: Nederland in Afghanistan voor 2001

Hoofdstuk 3: Hoe Bin Laden ons opnieuw in Afghanistan bracht

Hoofdstuk 4: Al Qaeda en de link met Afghanistan

Hoofdstuk 5: Het huidige conflict

Hoofdstuk 6: Wat er veranderde in Afghanistan

Conclusie van deel I

DEEL II: HAAGSE WERKELIJKHEID

Hoofdstuk 7: Haagse besluitvorming

Hoofdstuk 8: Je bent met Kok, of je bent met de terroristen – Kaboel

Hoofdstuk 9: Bouwen in Baghlan, knokken in Kandahar; of toch niet?

Hoofdstuk 10: Het einde van illusies in Uruzgan

Hoofdstuk 11: Trainen in de politieke kooi van Kunduz

Hoofdstuk 12: Mazar-e-Sharif en het einde van de marathon

Slotbeschouwing

Nawoord

Dankwoord

Over de auteur

Bijlage 1: Nederlandse boeken over Afghanistan

Bijlage 2: Afghaanse regeringen sinds 2001

Bijlage 3: Nederlandse kabinetten en besluiten sinds 2001

Bijlage 4: Nederlandse slachtoffers in Afghanistan

Bijlage 5: Recente ontwikkelingen rondom vrede in Afghanistan

Hoofdstuk 9: Bouwen in Baghlan, knokken in Kandahar; of toch niet?

Vanaf 27 mei 2003 staat het kabinet-Balkenende II aan het bewind, een coalitie van CDA, VVD en D66. Tot eind 2003 blijft Jaap de Hoop-Scheffer (CDA) minister van Buitenlandse Zaken. Daarna wordt hij secretaris-generaal van de NAVO. Het valt niet te bewijzen, maar de beslissing van het vorige kabinet om samen met Duitsland ISAF te gaan leiden, zal zeker een positieve rol hebben gespeeld in die benoeming.³⁵⁶ Ben Bot, partijgenoot van De Hoop-Scheffer, neemt de ministerspositie over. Henk Kamp (VVD) is de minister van Defensie.

De Kamerbrieven van het kabinet worden vanaf begin 2003 grimmiger over de veiligheidsdreiging in Afghanistan. Er wordt onder andere melding gemaakt van een toename van het aantal raketaanvallen op de basis waar Nederlandse militairen gelegerd zijn.³⁵⁷ Het gaat volgens minister Kamp echter nog om ‘gewelddadige incidenten’ en niet om ‘grootschalig opgezette aanvallen.’³⁵⁸ De situatie in Kaboel wordt wel als rustig omschreven en de Nederlandse militairen kunnen gewoon doorgaan met hun patrouille- en verkenningactiviteiten.³⁵⁹ Het kabinet blijft melden dat de veiligheidsrisico’s binnen het ‘huidige dreigingsprofiel’ blijven vallen, ondanks het feit dat op 30 maart voor het eerst een raket inslaat op het terrein van het ISAF-hoofdkwartier.³⁶⁰

Provinciale wederopbouwteams

Een nieuwe ontwikkeling is dat de Verenigde Staten onder Enduring Freedom het initiatief nemen om *Provincial Reconstruction Teams* (PRT’s) op te zetten. Die dienden vooral een militair-operationeel doel omdat de missie alleen effectief kon zijn als het goede contacten had met de bevolking. De eerste wordt begin maart 2003 opgericht bij Gardez in de provincie Paktia. Als de Kamer er voor het eerst over wordt ingelicht, schrijven de bewindspersonen alleen:

‘De PRT’s zijn multinationalaal van opzet; de bedoeling is dat naast de VS ook andere landen zullen deelnemen aan de teams.’³⁶¹

De introductie van PRT’s gaat niet alleen grote consequenties hebben voor de Nederlandse missiebijdrage, maar zorgt ook keer op keer voor

verwarring in de politieke debatten over Afghanistan. De term zet vanaf het begin politici op het verkeerde been, vooral vanwege de 'R' van *Reconstruction* (wederopbouw). Het klopt dat in PRT's ontwikkelingswerkers nauw samenwerken met militairen en diplomaten, maar de nadruk ligt, zeker in het begin, vooral op veiligheid: het opbouwen van lokale veiligheidsstructuren maar ook de coördinatie van de militaire inzet.

In april 2003 wordt bekend dat de NAVO hoogstwaarschijnlijk het commando over ISAF zal overnemen van Nederland en Duitsland.³⁶² Dat is een geruststelling voor het kabinet en de Kamer want het betekent dat Nederland niet langer dan nodig de *lead nation*-positie op zich zal hoeven te nemen. Wel blijft er onduidelijkheid over het andere opvolgingsvraagstuk: wie lost het Nederlandse ISAF-contingent in Kaboel af?

Groeiende instabiliteit

Ondertussen maakt het kwartaalrapport van de Duits-Nederlandse ISAF-leiding voor de periode februari-mei duidelijk dat de stabiliteit van Kaboel en omgeving weleens in het geding zou kunnen zijn als het elders onveilig blijft.³⁶³ De toename van instabiliteit in andere delen van Afghanistan, vooral het zuiden en zuidoosten, opent opnieuw de discussie over de noodzaak van geografische uitbreiding van ISAF. Het argument dat steeds luider klinkt is dat je niet op een eilandje kan werken, vooral niet als de politieke levensvatbaarheid van de Afghaanse regering ervan afhangt. Die moet immers – in de centralistische staatskundige aanpak die het westen gekozen heeft – langzamerhand ook haar gezag uitbreiden naar de andere delen van Afghanistan. De roep om geografische uitbreiding komt ook van het internationale maatschappelijk middenveld, onder andere om ISAF meer te betrekken bij de ontwapening, demobilisatie en re-integratie van militairen en andere gewapende actoren, evenals bij de opbouw van het leger en de politie.³⁶⁴

Een interessante vraag die opkomt is hoe je om moet gaan met de groeiende instabiliteit. Moeten de Nederlandse militairen dan beter beveiligd worden of juist niet? Het kabinet schrijft hierover in juni 2003 naar de Kamer:

‘(...) het gebruik van meer en meer gepantserde middelen [zou] juist provocatief kunnen werken. Een open manier van patrouilleren leidt tot betere contacten met de lokale bevolking.’³⁶⁵

Het is onderdeel van wat je de *hearts-and-minds*-discussie zou kunnen noemen: hoe zorg je ervoor dat je geaccepteerd en gesteund wordt door de plaatselijke bevolking? Ook dat is een discussie die bij de latere missiebijdrages keer op keer terugkomt. In de zomer van 2003 is de gedachte in ieder geval dat PRT's voor een belangrijk deel zullen bijdragen aan het winnen van de ‘harten en hoofden’ van de Afghaanse bevolking. Het kabinet ziet de rol van PRT's op dat moment totaal niet als offensief:

‘(...) de PRT's [zijn] uitdrukkelijk niet bedoeld als ‘peace enforcers’ of als een uitbreiding van ISAF naar de regio buiten Kabul. De PRT's zijn niet toegerust voor offensieve gevechtsoperaties. De PRT's hebben evenmin tot taak gevechten tussen lokale leiders gewapenderhand tot een einde te brengen. Wel bemiddelen de PRT's bij dergelijke conflicten, en wordt hun aanwezigheid geacht een matigende invloed te hebben op lokale leiders.’³⁶⁶

Er wordt dan nog niets gezegd over een Nederlandse rol bij de PRT's. Wel zet het kabinet de deur voorzichtig open voor een voortzetting van de Nederlandse militaire bijdrage aan ISAF, met twee korte zinnnetjes aan het eind van een vrij lange Kamerbrief:

‘Nederland heeft zich gecommitteerd aan steun voor de wederopbouw van Afghanistan. Voortzetting van de Nederlandse militaire presentie in Afghanistan kan hier onderdeel van uitmaken.’³⁶⁷

Het is het begin van een belangrijke politieke wending: in december 2002 is er nog consensus dat het eind van de ISAF-missiebijdrage in zicht is. Zes maanden later wordt een voortzetting niet meer uitgesloten. Verder blijft Nederland Afghanistan financieel steunen. Voor 2003 is 43 miljoen euro beschikbaar, 8 miljoen voor humanitaire hulp en 35 miljoen voor wederopbouw.³⁶⁸ In totaal zal Nederland tussen 2001 en 2003

ongeveer 165 miljoen euro beschikbaar stellen.³⁶⁹ Voor de drie jaar daarna wordt nog eens 100 miljoen euro toegezegd.³⁷⁰

De weg naar een Nederlandse PRT

Bij het algemeen overleg van 24 juli 2003 geeft het kabinet aan dat ze nog aan het onderzoeken is of een Nederlandse bijdrage aan een PRT mogelijk is.³⁷¹ Het is een verwarrende ontwikkeling want de PRT's vallen op dat moment nog steeds onder Enduring Freedom en Nederland heeft dan juist besloten om de bijdrage van F-16's aan die missie in oktober dat jaar stop te zetten. Minister De Hoop-Scheffer steekt de risico's niet onder stoelen of banken:

‘Het feit dat [de PRT's] in zeer onveilige gebieden zullen moeten opereren, terwijl zij niet toegerust zijn voor daadwerkelijk militair optreden, maakt ze kwetsbaar.’³⁷²

Er is een andere politieke reden om voorzichtig te zijn. Een maand eerder, op 7 juni, zijn voor het eerst ISAF-militairen omgekomen: bij een zelfmoordaanslag op een bus komen vier Duitse militairen om het leven.³⁷³

Het andere opvolgingsvraagstuk, de Nederlanders in Kaboel onder ISAF, is nu ook opgelost: Minister Kamp meldt dat de Canadezen het Nederlandse contingent op 10 augustus zullen aflossen.³⁷⁴ Even lijkt het er dus op dat het kabinet naar de Kamermeerderheid geluisterd heeft die vond dat Nederland inmiddels wel genoeg gedaan heeft in Afghanistan.

Een interessante bijdrage in het algemeen overleg van 24 juli is die van Geert Wilders (op dat moment nog VVD),³⁷⁵ vooral omdat er nog niets te zien is van de latere, zeer kritische standpunten van de PVV over missies of andere bijdrages aan Afghanistan. Hij is positief over de oprichting van de PRT's, vooral ook omdat die wel buiten Kaboel kunnen opereren. Met het gangbare argument dat de veiligheid in Kaboel afhangt van de stabiliteit in de rest van het land, wil hij weten wat het kabinet vindt van geografische uitbreiding van ISAF. Minister De Hoop-Scheffer herhaalt wederom dat hiervoor geen politieke steun is.

Die steun komt er wel op 13 oktober 2003 als VN-Veiligheidsraadsresolutie 1510 het mandaat van ISAF uitbreidt naar

gebieden buiten Kaboel en omstreken. Het is een logische stap, want hij was, zoals gezegd, al voorzien in het Bonn-akkoord uit 2001. Het kabinet denkt op dat moment na over het aansluiten bij de plannen van Duitsland. Onder het mandaat van ISAF wil Duitsland een PRT ontplooiën in Kunduz. Ook is het kabinet van mening dat de aansturing van reeds opgerichte PRT's geleidelijk van Enduring Freedom naar de NAVO kan gaan en dus onder ISAF zouden komen te vallen.³⁷⁶ Aangezien er in de Kamer meer steun is voor ISAF dan voor Enduring Freedom, wordt hier duidelijk voorgesorteerd op een nieuwe Nederlandse bijdrage.

Nederland heeft op dat moment alleen zo'n 32 tot 35 militairen in het ISAF-hoofdkwartier zitten en neemt in Afghanistan niet meer deel aan Enduring Freedom.³⁷⁷ Die bescheiden bijdrage duurt echter niet lang. Begin december 2003 meldt het kabinet aan de Kamer dat ze aan het onderzoeken is of een ISAF-bijdrage in de vorm van Apache-gevechtshelikopters wenselijk en haalbaar is.³⁷⁸ Het is een verzoek van de secretaris-generaal van de NAVO, op dat moment de Brit George Robertson. Bijna twee maanden later besluit het kabinet op het verzoek in te gaan.³⁷⁹ Er worden zes Apache-helikopters toegezegd om vooral in Kaboel en omstreken ingezet te worden. In totaal worden er ongeveer 135 militairen uitgezonden voor deze nieuwe ISAF-missie. De politieke wending die begon in juni 2003 is voltooid: we blijven militair actief in Afghanistan. Het mandaat blijft robuust. De Apaches mogen eigenlijk zelfs meer dan wat de F-16's tot nu toe mochten: naast de *show of force* is het vanaf het begin duidelijk dat ze als snelle reactie-eenheid ook gevechtsoperaties kunnen gaan ondersteunen.³⁸⁰

Met uitzondering van de SP, steunt de Tweede Kamer de nieuwe missie in het algemeen overleg van 11 februari 2004.³⁸¹ Wilders (nog steeds VVD) pleit voor zowel de continuering als uitbreiding van de westerse militaire aanwezigheid. Hij is ook voor meer financiële steun aan Afghanistan, maar ontwijkt de vraag van Koenders (PvdA) of dit ook een wijziging is van zijn (dan al) kritische standpunt over ontwikkelingssamenwerking.

Ook is er in de Kamer een gedeelde zorg over de mogelijkheid dat de Apaches zowel voor ISAF als voor Enduring Freedom ingezet zouden kunnen worden. De scheiding van beide missies is voor veel Kamerleden nog steeds reëel en belangrijk. Camiel Eurlings (CDA) zegt hierover:

‘ISAF is een stabiliserende macht in een bepaald gebied. Enduring Freedom vecht tegen Talibaan-nesten.’³⁸²

De minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot (CDA) ziet echter geen politieke bezwaren tegen het op termijn samenvoegen van beide missies, vooral als Enduring Freedom zich langzamerhand meer op stabilisatie zou gaan richten.³⁸³ Maar een beslissing daarover is op dat moment niet aan de orde. Wel is er verdeeldheid binnen het kabinet, want minister Kamp geeft juist aan dat de inzet van Apaches buiten Kaboel en omstreken ook alleen mogelijk zal zijn als er ‘voldoende ontknoping’ is met Enduring Freedom:

‘Wij willen niet dat Enduring Freedom en ISAF door elkaar worden gehaald.’³⁸⁴

De verwarring is op dat moment groot omdat de Apache-helikopters in noodgevallen steun aan PRT’s kunnen geven. Een aantal van de PRT’s is op dat moment onder ISAF komen te vallen, terwijl andere nog steeds onder Enduring Freedom opereren. Ook Van Bommel (SP) is bang dat de Apaches als ‘schakel’ gaan dienen bij het in elkaar schuiven van beide missies. Minister Bot legt aan het eind van het algemeen overleg het standpunt van het kabinet nogmaals uit: De PRT’s hebben allemaal hetzelfde doel: ‘een stabiele situatie creëren.’ Ze zijn soms minder en soms meer ‘militair gekleurd.’ Het idee is dat hoe beter ISAF in staat is om ook buiten Kaboel veilige gebieden te creëren, hoe meer Enduring Freedom overbodig wordt. Het kabinet doet op dat moment in ieder geval de belofte om weer in gesprek te gaan met de Kamer zodra deze scenario’s daadwerkelijk van invloed zijn op het mandaat van de Nederlandse troepen. Voorlopig doet Nederland namelijk nog niet mee met de PRT’s, behalve in de vorm van twee officieren die de Duitse PRT in Kunduz gaan ondersteunen.

Volop verwarring over Baghlan

Nog geen maand later, op 5 maart 2004, komt de kennisgevingsbrief van het kabinet.³⁸⁵ Minister Kamp geeft aan dat het kabinet de wenselijkheid

en de mogelijkheid gaat onderzoeken van een Nederlandse bijdrage aan een PRT. Het is zeer ironisch, want het verzoek komt van de nieuwe secretaris-generaal van de NAVO, De Hoop Scheffer. Ik denk niet dat het kabinet-Balkenende II rekening heeft gehouden met deze politieke boemerang. Het maakt het voor Nederland ook lastiger om nee te zeggen: een CDA-secretaris-generaal die dan nul op het rekest zou krijgen van een CDA-kabinet.

In april 2004 gaat het kabinet akkoord met de inzet van de Apaches in andere regio's onder het dan nieuwe NAVO-operatieplan voor de uitbreiding van het ISAF-gebied.³⁸⁶ Tot dan toe is het kabinet zeer terughoudend geweest over de inzet buiten Kaboel.³⁸⁷ Er duikt wederom een interessante catch-22 op: de Kamerbrief meldt dat ISAF met de geografische expansie een belangrijke bijdrage kan leveren aan 'de veiligheid en stabiliteit in Afghanistan' maar dat, tegelijkertijd, de NAVO deze stap alleen zal zetten 'als de veiligheidssituatie het toelaat.'³⁸⁸ Wat nu ook duidelijker wordt is dat de Apache-helikopters in noodgevallen (*in extremis*³⁸⁹) toch eenheden van Enduring Freedom kunnen ondersteunen.³⁹⁰

Op 4 april worden de Apaches voor het eerst ingezet buiten de afgesproken regio van Kaboel en omstreken.³⁹¹ De meest symbolische *out-of-area* inzet is echter in juni als de Apaches een verkenningsmissie naar Baghlan begeleiden.³⁹² Aan het eind van die maand volgt het besluit van het kabinet om definitief de leiding te nemen over een nieuw op te richten PRT in Baghlan.³⁹³ Er is ook gekeken naar mogelijkheden voor een bijdrage in de noordoostelijke provincies Kunduz, Takhar en Badakhshan, maar het kabinet kiest voor Baghlan.³⁹⁴ De inzet is eerst voor een jaar. Het gaat om tussen de 120 tot 150 Nederlandse militairen, bovenop de 130 van de Apache-bijdrage en de 25 die dan op het hoofdkwartier van ISAF gestationeerd zijn.³⁹⁵

Het kabinet is van mening dat deze bijdrage nuttig is gezien de 'belangrijke strategische positie' van Baghlan en de verwachting dat de PRT snel op te zetten is, waardoor er onder andere nog een belangrijke bijdrage geleverd kan worden aan de presidentsverkiezingen later dat jaar.³⁹⁶ Maar is het ook wederopbouw? Het kabinet vindt op dat moment duidelijk van niet. De PRT wordt in het keurslijf van de oorspronkelijke ISAF-missie geperst:

‘Een PRT heeft tot taak in het eigen verantwoordelijkheidsgebied de Afghaanse regering te assisteren bij het bevorderen van de stabiliteit en veiligheid, om daarmee de Afghaanse regering in staat te stellen haar gezag uit te breiden. Door het vergroten van de veiligheid kan daarnaast het klimaat voor wederopbouw worden verbeterd en kunnen de Afghaanse overheid, alsmede internationale en niet-gouvernementele organisaties in staat worden gesteld activiteiten op het gebied van wederopbouw te ontplooien. ISAF (...) verricht geen activiteiten voor wederopbouw.’³⁹⁷

Het blijft mede daarom een conceptueel gedrocht. Aan de ene kant is de PRT in Baghlan duidelijk militair, maar heeft het weer geen ‘uitgebreide geweldsmiddelen’:

‘Het PRT heeft weliswaar hetzelfde robuuste mandaat [als ISAF], maar dient voor een goede kans op succes geen robuust profiel aan te nemen.’³⁹⁸

Want met een robuust profiel, kun je de bevolking niet achter je krijgen, is de gedachte. Aan de andere kant zorgt de PRT er vooral voor dat wederopbouw mogelijk wordt, maar het kan toch ook zelf civiel-militaire activiteiten ontplooien. Hiervoor is in eerste instantie 50.000 euro beschikbaar, vergelijkbaar met de bedragen die Nederland eerder al onder ISAF voor civiel-militaire projecten beschikbaar stelde. Ondanks het bescheiden budget wordt hierdoor de indruk gewekt dat het gedeeltelijk een wederopbouwmissie is. Daphne Meijer schrijft bijvoorbeeld in *De Groene Amsterdammer*:

‘Dit was niet de bedoeling toen premier Wim Kok in oktober 2001 de steun van Nederland aanbood in de Oorlog tegen het Terrorisme. Het was niemands bedoeling lang in Afghanistan te blijven en te helpen met de wederopbouw.’³⁹⁹

Toch is het vooral de bedoeling om stabiliteit te vergroten, zodat andere actoren, waaronder ngo’s, hun humanitaire en wederopbouwwerkzaamheden kunnen uitvoeren. Dat is politiek gezien

ook belangrijk omdat er een zorg is dat de kwetsbaarheid van hulpverleners wordt vergroot als militairen zich met humanitaire hulp gaan bezighouden.⁴⁰⁰ Het gemaskeerde ‘wederopbouwbudget’ van de PRT is nadrukkelijk bedoeld ter ondersteuning van de militaire missie en militaire doelstellingen van de PRT.⁴⁰¹ Wel zit daar speling in, want het Nederlands standpunt is dat de civiel-militaire taken ‘zo civiel als mogelijk, en zo militair als nodig’ moeten zijn. Het zijn nuances die in politieke discussies voor een boel onduidelijkheid en verwarring zorgen. Bij een openbare briefing op 2 juli 2004 zegt minister Kamp bijvoorbeeld:

‘Het gaat niet om typisch militair werk, maar omdat het een gevaarlijke omgeving is, wordt het door militairen gedaan.’⁴⁰²

De verwarring blijft en dat schept ook geen duidelijkheid voor de latere discussies over de missie in Uruzgan, want ook daar bestond de Nederlandse Task Force Uruzgan onder andere uit een PRT.

Geen Utrecht

De provincie Baghlan is op dat moment vrij rustig. Er zijn etnische spanningen en lokale conflicten zoals bijna overal in Afghanistan, maar die zorgen niet voor grootschalig geweld. De toon van minister Kamp dan ook uiterst positief, maar hij waarschuwt de Kamerleden wel:

‘De situatie in Baghlan is relatief rustig, maar het is uiteraard niet te vergelijken met de provincie Utrecht.’

De Nederlandse missie is kleinschalig, maar bestrijkt in theorie wel de hele provincie, wat frappant is want de provincie is qua oppervlak de helft van Nederland. Er zijn twee kerntaken: zorgen voor stabiliteit in de hoofdstad Pol-e-Khomri en inlichtingen verzamelen in de rest van de provincie. Het is volgens minister Kamp niet de bedoeling om de veiligheidssituatie te verbeteren of te garanderen, maar hij spreekt later wel weer de verwachting uit dat de Nederlanders een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan een ‘verdere verbetering van de situatie.’⁴⁰³

Nog voor het algemeen overleg zijn er daarom al vragen bij Kamerleden over wat het Nederlandse contingent nu precies gaat doen. Mat Herben (LPF) vindt de rol van de militairen schimmig:

‘Zijn wij een soort Peace Corps, een soort ontwikkelingswerkers die proberen de oren en de ogen te zijn van de NAVO in Kaboel?’⁴⁰⁴

Herben is een interessante figuur in het debat, want hij is een van de weinigen die bij Defensie gewerkt heeft.⁴⁰⁵ Zijn invloed is echter beperkt, want zijn partij heeft bij de verkiezingen 18 zetels verloren. Bert Koenders (PvdA) doet er nog een schepje bovenop:

‘Het gaat om een klein, eenzaam clubje militairen in een groot gebied, die moeten proberen om er iets van te maken.’⁴⁰⁶

De kritiek is terecht, want het wordt eigenlijk alleen duidelijk wat de Nederlanders *niet* gaan doen: niet patrouilleren, niet vechten, niet ontwapenen, niet de veiligheid of stabiliteit garanderen, en geen drugsbestrijding, humanitaire hulp of wederopbouwactiviteiten. Je vraagt je af wat er dan nog overblijft: klaverjassen in een container? In het algemeen overleg beschrijft Van Bommel (SP) later de rol van de PRT als ‘politiek en militair adviseurschap.’⁴⁰⁷ Farah Karimi (GroenLinks) spreekt dan van ‘militaire observers.’⁴⁰⁸ Het zijn politieke eufemismen voor wat een lastige missie kan worden. Ook minister Kamp doet daar vrolijk aan mee door eigenlijk de PRT als een ‘loket’ te beschouwen:

‘Zodra er een PRT is, komt de bevolking daarop af met allerlei klachten en vragen. Wij merken dus dat het werkt.’⁴⁰⁹

Het klinkt toch meer als iets wat in Utrecht kan werken. De vraag is ook wat je kan doen met die klachten en vragen, als je verder eigenlijk niets mag en maar een zeer klein budget hebt om lokale projecten en initiatieven te ondersteunen.

De veiligheidssituatie in Afghanistan blijft verslechteren. Pim Kuint, een Nederlandse medewerker van Artsen zonder Grenzen komt op 2 juni 2004 om in de noordwestelijke provincie Badghis als de auto waarin hij

rijdt beschoten wordt.⁴¹⁰ Ik heb er eerder nooit bij stil gestaan, maar hij is waarschijnlijk het eerste Nederlandse dodelijke slachtoffer van oorlogsgeweld in Afghanistan, wellicht zelfs ooit. Toch wordt er niet of nauwelijks bij stilgestaan in het Kamerdebat.

In augustus 2004 besluit het kabinet om de missiebijdrage van de Apaches met zes maanden te verlengen tot 31 maart 2005.⁴¹¹ Vanwege de presidentsverkiezingen in Afghanistan besluit het kabinet ook om een extra bijdrage te leveren aan ISAF, zowel in de vorm van een eenheid lichte infanterie ter ondersteuning van de Duitse PRT in Kunduz als met zes F-16-vliegtuigen en een KDC-10 tankervliegtuig.⁴¹² Het gaat in totaal om tussen de 170 en 210 militairen extra voor de vliegtuigbijdrages en 40 militairen in Kunduz. In Baghlan worden 30 militairen tijdelijk voor de verkiezingsmissie ingezet. Omdat er steeds ophef in de Kamer is over wat de Nederlandse F-16's en Apache-helikopters wel en niet mogen doen, benadrukt het kabinet dat er een scheidsrechter (*red-card holder*) is, namelijk de persoon van de hoogste Nederlandse vertegenwoordiger op het hoofdkwartier van ISAF.⁴¹³ Die bepaalt uiteindelijk per geval of de inzet volgens de Nederlandse richtlijnen is.

Het blijft echter een lastige spagaat: de Nederlandse vliegtuigen en helikopters worden ter beschikking gesteld van de (niet-Nederlandse) commandant van ISAF (*operational control*), maar Nederland behoudt officieel wel het bevel (*full command*) over alle uitgezonden militairen en middelen.⁴¹⁴ In een complexe oorlogssituatie, waar snelheid geboden is en er veel operaties tegelijkertijd plaatsvinden, is het voor de *red-card holder* bijkans onmogelijk om het overzicht en de controle te houden.

Samen geven het PRT-besluit en de verlenging van de Apache-missie een duidelijk signaal af: er is niets meer over van de kortstondige parlementaire consensus dat we eigenlijk wel genoeg in Afghanistan gedaan hebben. In het algemeen overleg van 5 juli 2004 spreekt Koenders (PvdA) van ongewenst 'jojobeleid': eerst de bijdrages aan de missies stopzetten en vervolgens weer meedoen.⁴¹⁵

In de Kamer is ook steeds meer kritiek te horen over de 'verbrokkeling' of 'versnippering' van het Nederlandse beleid. Steeds wordt besloten tot een (soms volledig) andere inzet of in een ander gebied. Kees van der Staaij (SGP) stelt hierover een goede vraag:

‘Zou het niet wenselijk zijn om meer permanent en meer met een vaste inzet activiteiten [in Afghanistan] in te richten? Kortom, reageren wij alleen maar op verzoeken die wij krijgen of hebben Buitenlandse Zaken en Defensie ook een eigen visie op een meer structurele presentie in Afghanistan?’⁴¹⁶

Het is een vraag die onbeantwoord blijft en die ook bij latere missiebijdrages relevant blijft: als je een goede eigen aanpak ontwikkelt, de *Dutch approach*⁴¹⁷, moet je die dan niet voor langere tijd in hetzelfde gebied uitdragen?

Meer dan halfvol busje hagelslag

Het kabinet komt met alle nieuwe plannen niet in serieuze problemen. Het kabinet kan in het algemeen overleg van 5 juli 2004 constateren dat alleen de SP tegen de missie in Baghlan is.⁴¹⁸ Het is ondanks de zeer onduidelijke taakstelling van de missie vooral *plain sailing*. Dat is verrassend, want minister Bot (CDA) en minister Kamp (VVD) doen weinig om de verwarring over wat de PRT-missie gaat doen bij de Kamer weg te nemen. Sterker nog: Bot maakt het allemaal nog erger door de ISAF foutief een vredeshandhavende missie te noemen en Enduring Freedom als vredesafdwingend te beschrijven.⁴¹⁹ Hij blijft zeer positief over de Nederlandse bijdrage en komt met een neologisme voor het begrip ‘glas halfvol’: het ‘busje hagelslag’ is volgens hem ‘meer dan halfvol.’⁴²⁰ Het is niet helemaal duidelijk of hij het over de situatie in Afghanistan (de Afghaanse werkelijkheid) heeft of over de steun in de Kamer (de Haagse werkelijkheid). In het algemeen overleg daarna gaat het wel duidelijk over de Afghaanse werkelijkheid als hij zegt dat het ‘colablikje halfvol’ is.⁴²¹ Je vraagt je af of hij die termen spontaan bedenkt of ze bij de voorbespreking al verzint: ‘Colablikje! Ja, dat is een mooie. Laten we die gebruiken...’

Ondanks deze ludieke termen, staat er volgens Bot veel op het spel:

‘Als wij niet willen dat dit land een failed state wordt, moet ook Nederland zich inzetten en een bijdrage leveren.’

Zo'n opmerking geeft de mission creep goed weer. We zitten er niet meer alleen vanwege 9/11 en het zoeken of bestraffen van de daders; we zijn er nu om de Afghaanse staat te versterken. Als je dat nieuwe mandaat serieus neemt, weet je al dat we er nog vele jaren zullen zijn. Maar in de Kamer komt de discussie steeds weer terug bij de vraag wanneer het genoeg is geweest. Dat is zeker het geval als de eerste tegenslagen zichtbaar worden. In deze periode beginnen die eigenlijk pas: op 29 augustus 2004 stort een Nederlandse Apache-helikopter neer.⁴²² Eén van de twee bemanningsleden raakt gewond en het toestel gaat verloren.

Alsof het allemaal nog niet genoeg is, besluit het kabinet op 25 februari 2005 om voor een periode van een jaar F-16's ter beschikking te stellen aan ISAF.⁴²³ Dat besluit wordt alleen niet door de SP gesteund.⁴²⁴

Op weg naar Kandahar

Ook de bijdrage aan Enduring Freedom wordt snel hervat. Voor eind 2004 wordt er opnieuw een fregat toegezegd, de 'Tjerk Hiddes.'⁴²⁵ Zoals de naam al doet vermoeden is hier toch nog een Friese connectie voor mij als Afghanistanvolger: het schip is vernoemd naar de Friese zeeheld Tjerk Hiddes de Vries uit de zeventiende eeuw. *Nomen est omen.*

Op 25 februari 2005 meldt het kabinet de Kamer dat er ook een taakgroep *Special Forces* voor Enduring Freedom ter beschikking wordt gesteld. Het gaat om ongeveer 165 militairen en een helikoptereenheid van nog eens 85 militairen.⁴²⁶ Dit keer worden er vier CH-47 Chinook-transporthelikopters van stal gehaald. Korps Commandotroepen worden aangevuld met speciale eenheden van het Korps Mariniers. In het begin meldt het kabinet niet waar de missie plaats zal vinden. Later zal blijken dat dit de provincie Kandahar is, in het zuiden van Afghanistan.

Het is een verrassende ontwikkeling. De Amerikanen vroegen drie jaar eerder al om dit soort bijdrages, dus het kabinet is duidelijk niet over één nacht ijs gegaan. Dat heeft ongetwijfeld met de gevoelstemperatuur in de Kamer te maken: er is nog steeds veel meer steun voor ISAF dan voor Enduring Freedom. Nederlandse commando's zijn al wel eerder onderdeel van missiebijdrages geweest, zoals in Kaboel, maar hun specialistische vaardigheden zijn tot dan toe niet of nauwelijks benut. Ze hebben wel al voor een stormpje in een glas water gezorgd: onder ISAF

dienende commando's hebben namelijk tegenover *De Telegraaf* geklaagd dat ze in Kaboel alleen maar patrouille mochten lopen.⁴²⁷ Later komt daar een interessant staartje aan: in oktober 2007 wekt het eerdergenoemde radioprogramma *Argos* de suggestie dat commandotroepen juist diverse keren buiten het toen geldende ISAF-mandaatgebied operaties zouden hebben uitgevoerd.

Natuurlijk is er kritiek in de Kamer over deze missiebijdrage. Na een algemeen overleg op 10 maart 2005, deze keer zelfs in drie termijnen, is er een plenair debat. Steeds komt de rechtsbasis van Enduring Freedom weer aan de orde. Farah Karimi meldt terecht dat de (toch al flinterdunne) juridische basis van zelfverdediging (artikel 51 van het VN-handvest) steeds dubieuzer wordt, vier jaar na 11 september.⁴²⁸ Hoe lang mag een staat zich dan verdedigen? Deze vraag is des te belangrijker omdat het hier niet gaat om zelfverdediging op eigen bodem, maar zeer ver weg is van de grenzen van de Verenigde Staten. Ook D66 noemt de rechtsbasis 'wankel.'⁴²⁹ Minister Bot heeft in een Kamerbrief vrij gedetailleerd uitgelegd hoelang artikel 51 als rechtsbasis kan gelden.⁴³⁰ Daaruit blijkt dat dit bijna oneindig zo kan zijn, zolang je maar gelooft dat Al Qaeda en de Talibaan nog steeds een 'reële dreiging' vormen van internationaal terrorisme. Dat is in 2005 al als geloven in Sinterklaas. De Talibaan is nooit onderdeel van die dreiging geweest en ook Al Qaeda heeft op dat moment geen basis meer in Afghanistan. Ondanks die feiten komt zo de 'permanente oorlog' van Kamerlid Van Bommel wel heel dichtbij.

Een andere discussie die door zowel Karimi als Bert Bakker (D66) aangezwengeld wordt is de vraag wat Nederland moet doen als er gevangenen genomen worden.⁴³¹ Is het dan mogelijk om controle te houden over wat er vervolgens met die gevangenen gebeurt? Het schrikbeeld is dan dat die gevangenen uiteindelijk in Guantánamo Bay terecht kunnen komen en gemarteld zouden worden. Niet iedereen maakt zich daar overigens druk over en het wordt soms afgezet tegen de vreselijke dingen die 'de terroristen' doen. Herben (LPF) maakt zich bijvoorbeeld niet druk over de vraag of 'zij in Guantánamo Bay een kopje thee met een koekje hebben gehad.' Dat deze discussie relevant is, blijkt wat later als Human Rights Watch in haar *World Report 2005* meldt dat Amerikaanse en coalitietroepen onder Enduring Freedom

willekeurig burgers arresteren, buitensporig geweld gebruiken bij arrestaties en gedetineerden mishandelen.⁴³² Minister Kamp doet dit echter af als de verantwoordelijkheid van de Amerikanen en ziet geen verband met de Nederlandse inzet:

‘Nederlandse militairen zijn niet aansprakelijk voor het handelen van buitenlandse militairen. Bij hun eigen handelen dienen ze het humanitair oorlogsrecht te respecteren.’⁴³³

En dat zullen ze ook doen, schrijft hij een paar zinnen later.⁴³⁴ Toch blijft er, ook na een bezoek aan Washington van de Nederlandse mensenrechtenambassadeur in april 2005 een grote kloof tussen Nederland en de VS. Zo is Nederland het niet eens met de VS over diens interpretatie dat strijders van Al Qaeda en de Talibaan *unlawful combatants* zijn, waardoor ze geen recht zouden hebben op bescherming op grond van de Geneefse Conventies.⁴³⁵ Nederland is van mening dat, zelfs als strijders officieel geen krijgsgevangenen zouden zijn, ze in ieder geval gewoon burgers zijn en als zodanig onder de Vierde Geneefse Conventie vallen.⁴³⁶ Voor de Verenigde Staten zijn het een soort buitenaardse wezens: noch burger, noch militair.

Karimi, Van Bommel en Koenders dienen een motie in waarin ze zich uitspreken tegen de Nederlandse deelname aan Enduring Freedom.⁴³⁷ De motie wordt verworpen. Dat komt in zekere zin ook omdat de Kamerfractie van regeringspartij D66 zich niet aansluit bij deze lijn en met een eigen motie komt. Die motie steunt de missie wel, maar dringt aan op het respecteren van het internationaal recht.⁴³⁸ Het is een vrij slappe motie want het kabinet moet ‘zoveel mogelijk’ zijn best doen. Bovendien zijn ‘waterdichte afspraken’ pas nodig bij een volgende missie. Een latere versie van de motie, ingediend samen met Hans van Baalen (VVD) is niet veel sterker⁴³⁹, maar wordt wel aangenomen en leidt later tot een Kamerbrief van het kabinet.⁴⁴⁰ Uiteindelijk zijn alleen GroenLinks, de SP en de PvdA tegen de missiebijdrage. Dat de PvdA tegen is, is wel van belang, want de partij vertegenwoordigt bijna net zoveel zetels in het parlement als het CDA.

De commando's gaan uiteindelijk tot april 2006 opereren in de districten Shorawak en Registan van de provincie Kandahar, in het

zuiden van Afghanistan. Ondanks het gewelddadige conflict dat op dat moment in Zuid-Afghanistan gaande is, is de bijdrage niet bedoeld als vechtmissie. De militairen moeten vooral op verkenning en inlichtingen verzamelen, maar kunnen ook ingezet worden voor ‘offensieve gevechtsacties.’⁴⁴¹ Op het eerste gezicht lijkt het daarom niet veel meer dan het ‘saaie’ patrouillelopen in Kaboel. Maar het gaat hier om Enduring Freedom en om Zuid-Afghanistan. Dat betekent dat de kans dat Nederlandse militairen zelf geweld gaan gebruiken, opeens een stuk groter is.

Dat gegeven leidt tot een interessante discussie over de vraag of Nederland zich op dat moment in ‘tijd van oorlog’ bevindt. Dat geeft ook nogmaals aan hoe onduidelijk de juridische basis is van Enduring Freedom. Het kabinet verklaart uiteindelijk dat, op grond van artikel 71 van het Wetboek Militair Strafrecht, de commando’s inderdaad opereren onder het principe van ‘tijd van oorlog.’⁴⁴² Het invoeren van artikel 71 betekent niet dat ons land officieel in oorlog is, maar dat wij bij een gewapend conflict betrokken zijn. Voor de Nederlandse militairen moet deze beslissing duidelijkheid scheppen: het stelt hen namelijk vrij van berechting voor het verrichten van oorlogshandelingen, mits die binnen hun mandaat en binnen het internationale oorlogsrecht vallen. Volgens minister Kamp was die duidelijkheid eerder niet nodig, omdat eigenlijk alleen de F-16’s tot dan toe geweld hebben gebruikt.⁴⁴³ Dat is raar, want die constatering is alleen achteraf te maken. Zelfs de situatie in Kaboel was bijvoorbeeld zeer onvoorspelbaar. Wat vooral meespeelt is de zaak-Eric O., over een Nederlandse marinier die vervolgd werd vanwege een schietincident in Irak, maar die uiteindelijk werd vrijgesproken.⁴⁴⁴

Een deel van de oppositie vindt dat deze ‘duidelijkheid’ juist kan leiden tot onzekerheid of zelfs straffeloosheid. Farah Karimi dient er een motie over in, waarin ze vindt dat zo de drempel van offensief geweldsgebruik aanmerkelijk verlaagd zou kunnen worden.⁴⁴⁵ Verder is de oppositie niet blij dat de minister artikel 71 pas ingeroepen heeft na de Kamerbrief en het debat met de Kamer over de missiebijdrage.⁴⁴⁶ Hoewel minister Kamp aangeeft dat het geen invloed zal hebben op de geweldsinstructies van de commando’s, lijkt het toch ook op voorsorteren op een situatie waarin er serieus geknokt zal worden in Kandahar.⁴⁴⁷

Eindevaluatie

Uiteindelijk valt het allemaal mee. In Baghlan blijven de spanningen eigenlijk beperkt tot twee incidenten die niets met de missiebijdrage zelf te maken hebben: protesten van Tadzjieken tegen de plannen van de gouverneur om de provinciale hoofdstad te verplaatsen naar de stad Baghlan⁴⁴⁸ en een protest tegen de Mohammed-spotprenten die in september 2005 in de Deense krant *Jyllands-Posten* werden geplaatst, waarbij stenen worden gegooid naar het terrein van de Nederlandse PRT.⁴⁴⁹

Die vormen van civiel protest leiden in de eindevaluatie wel tot de conclusie dat de PRT hier niet goed op voorbereid en voor uitgerust was.⁴⁵⁰ Hoewel de Nederlandse troepen in een *permissive environment* opereerden, nam gaandeweg de dreiging van bembommen en zelfs op de PRT-basis afgevuurde raketten toe.⁴⁵¹ Daardoor nam uiteindelijk de noodzaak voor *force protection* toe.⁴⁵²

In het algemeen worden niveauverschillen gemeld in de opleiding van de uitgezonden militairen, vooral op het gebied van 'Militaire Basis Vaardigheden' en *force protection*.⁴⁵³ Daarnaast was expertise voor het uitvoeren van de civiele-militaire samenwerking (CIMIC) schaars.⁴⁵⁴ Schaars zijn wederom ook de details in de eindevaluatie: veertig pagina's zijn niet genoeg om een missie van twee jaar uitgebreid te evalueren.

Verder is de door het ministerie van Defensie zelf uitgevoerde eindevaluatie vooral positief. Er is ervaring opgedaan met het tegelijkertijd werken aan hervormingen van de veiligheidssector, de civiel-militaire samenwerking en wederopbouw.⁴⁵⁵ In het algemeen wordt gesteld dat de gekozen geïntegreerde benadering (De drie D's van Defence, Diplomacy, Development) goed uit de verf is gekomen.⁴⁵⁶ Wel is het vooral een proces van 'al doende leert men,' waarbij continue problemen op operationeel en logistiek vlak opgelost moeten worden.⁴⁵⁷ Eén van de aanbevelingen die gedaan worden, zal later in Uruzgan worden opgepikt: het uitvoeren van een civiele assessment voor de aanvang van de missie, dat vervolgens gebruikt kan worden als richtsnoer voor alle civiele en militaire activiteiten.⁴⁵⁸

Ook bij de commando-missie blijft het volgens het kabinet relatief rustig. Minister Kamp spreekt in een Kamerbrief van 11 april 2006 van uiteindelijk vijf incidenten, die vooral te maken hebben met het

aanhouden van voertuigen waarin wapens of militaire uitrusting gevonden werd.⁴⁵⁹ Uit de eindevaluatie blijkt dat de Nederlanders geen strijders van de tegenpartij gevangen hebben genomen, maar dat de Amerikanen dit in gezamenlijke operaties wel gedaan hebben.⁴⁶⁰ Een deel daarvan is in de beruchte gevangenis van Bagram terechtgekomen, maar het kabinet besluit om geen verdere gegevens op te vragen.⁴⁶¹

De eindevaluatie, een magere zeventien bladzijden, is positief: de missie heeft niet alleen bijgedragen aan een betere inlichtingenpositie, maar ook aan het ‘verbeteren van de veiligheid en stabiliteit’ in de twee zuidelijke districten.⁴⁶² Los van de redelijk goed en veilig verlopen parlementsverkiezingen van 18 september 2005 worden echter geen voorbeelden genoemd van wat dit precies inhoudt. Volgens de evaluatie heeft de taakgroep zowel de randvoorwaarden gecreëerd voor wederopbouw als ook zelf wederopbouwprojecten uitgevoerd.⁴⁶³ In die zin is er weinig verschil met het opereren van een PRT, al worden er geen details gegeven over de *hearts-and-minds*-projecten die uitgevoerd zijn.

Verder gaan er twee Chinook-helikopters verloren bij ongelukken.⁴⁶⁴ De samenwerking tussen de Korps Commandotroepen (KCT) en de special forces van het Korps Mariniers wordt ondanks de verschillen in technieken, tactieken en procedures als succesvol omschreven.⁴⁶⁵ Het leidt wel tot de aanbeveling om gezamenlijke opleidings- en trainingsprogramma’s te intensiveren.⁴⁶⁶ De deelname in Kandahar leidt ook tot nieuwe inzichten en procedures over de gezamenlijke inzet van commandotroepen en helikopters.⁴⁶⁷

Conclusie

De bijdrage in Baghlan is tot dan toe het beste voorbeeld van wat ik in deel I mission creep genoemd heb: het steeds verder uitdijen van het mandaat van de Nederlandse missiebijdrages. Maar de stabilisatiemissie blijft ook met het nieuwe concept van de PRT’s voorlopig toch vooral defensief. Eigenlijk wordt Afghanistan kunstmatig verdeeld in twee gebieden: het oorlogsgebied *Enduring Freedom* waar met de Afghaanse regeringstroepen gestreden wordt tegen *opposing militant forces* (een heerlijk eufemisme dat verhult dat het hier toch echt om mensen van vlees en bloed gaat) en de rest van Afghanistan waar politieke stabiliteit en ontwikkeling ondersteund kan worden in een zogenaamd *permissive*

environment. Dat laatste begrip wordt steeds door het kabinet gebruikt om vooral te benadrukken dat de risico's relatief klein zijn: we zijn welkom in de gebieden waar we gaan opereren. Het kabinet benadrukt keer op keer dat deze twee gebieden uiteindelijk samen zullen gaan. Als de veiligheid toeneemt, verdwijnt Enduring Freedom en komt ISAF ervoor in de plaats, is de gedachte. Het probleem van dit idyllische plaatje is echter de Afghaanse werkelijkheid waarin er steeds meer veiligheidsincidenten zijn.

Die zijn er echter niet of nauwelijks in Baghlan. Je zou bijna zeggen dat het bezoek van de zanger Albert West aan de provincie in augustus 2005 het meest opvallende is van deze missiebijdrage.⁴⁶⁸ Dat bezoek kwam tot stand omdat Nederlandse militairen eerder een clip hadden opgenomen met zijn hit *'Is this the way to Amarillo.'*⁴⁶⁹ De zanger zelf hield aan het tiendaagse bezoek zowel mooie herinneringen als een voedselvergiftiging over.⁴⁷⁰ Je wordt bedankt, Bin Laden.

Het trieste is dat dit bezoek inderdaad een van de weinige 'wapenfeiten' is die uitgebreid het Nederlandse nieuws haalde. Een marinier die bij de opname was, verzucht later:

'Van deze uitzending is eigenlijk niet zoveel bekend in vergelijking met de missies in en om Kamp Holland [in Uruzgan].'

Voor de eerdere missiebijdrage in Kaboel geldt dat natuurlijk ook. Toch is het frappant: hoe meer een missiebijdrage zonder problemen het mandaat lijkt uit te voeren, hoe minder aandacht ervoor is. Het wordt pas echt nieuwswaardig als er incidenten zijn of als de geweldsinstructies onder druk komen te staan.

Bij het debat over de missiebijdrage in Kandahar zijn er voor het eerst sinds 2001 drie partijen tegen: GroenLinks, de SP en de PvdA. Maar uiteindelijk kan het kabinet keer op keer gewoon doen wat zij wil: verlengen of nieuwe missiebijdrages starten. Zolang er binnen de regeringscoalitie zelf geen onenigheid is over een missiebijdrage, kan de relatief kleine, kritische Kameroppositie niet echt een vuist maken. Dat is extra lastig als je kijkt naar de uitleg die Minister Kamp geeft over wat het kabinet verstaat onder een 'zo groot mogelijk draagvlak' in de Kamer:

‘Een zo groot mogelijke meerderheid kan uiteenlopen van de helft plus één tot volledige unanimititeit.’⁴⁷¹

Het blok van de PvdA, de SP en GroenLinks, met gezamenlijk 59 van de 150 zetels, kan voorlopig eigenhandig niet veel aan dit draagvlak veranderen.

Tot slot brengt het vrij structurele verschil van mening tussen Nederland en de Verenigde Staten wel een extra risico met zich mee: het kabinet heeft de kamer beloofd (motie-Bakker/Van Baalen) om extra attent te zijn op het naleven van het internationaal recht, maar de belangrijkste bondgenoot denkt hier duidelijk anders over. Het dwingt het kabinet in ieder geval om steeds te reageren op incidenten waarbij de Amerikanen betrokken zijn, zoals bijvoorbeeld in de zomer van 2005 als Amerikaanse militairen in *Nova* uitspraken doen over het sturen van gevangenen naar Guantánamo Bay en het met geweld ontruimen van dorpen in de provincie Kandahar.⁴⁷²

Tabel 9.1. De positie van Kamerfracties: grotere partijen liggen af en toe dwars (2003-2004)									
	PvdA	VVD	CDA	D66	GL	SP	CU	SGP	LPF
Verlenging deelname F-16's aan Enduring Freedom	✓	✓	✓	✓	X	X	✓	✓	✓
Apache-bijdrage aan ISAF	✓	✓	✓	✓	✓	X	✓	✓	✓
Uitbreiding van ISAF buiten Kaboel en omstreken	✓	✓	X	?	✓	X	✓	?	?
PRT-bijdrage in Baghlan	✓	✓	✓	✓	✓	X	✓	✓	✓
Bijdrage Nederlandse commando's aan Enduring Freedom	X	✓	✓	✓	X	X	✓	✓	✓
Bijdrages F-16's aan ISAF	✓	✓	✓	✓	✓	X	✓	✓	✓
Nieuwe bijdrage fregat aan Enduring Freedom	✓	✓	✓	✓	X	X	✓	✓	✓
Verlenging Apache-bijdrage aan ISAF.	✓	✓	✓	✓	✓	X	✓	✓	✓

Een vraagteken (?) betekent dat de partij in kwestie niet expliciet een standpunt heeft ingenomen.

-
- ³²⁸ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 67 (10 september 2002).
- ³²⁹ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie’, Kamerstuk 27 925, nr. 68 (24 september 2002).
- ³³⁰ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken’, Kamerstuk 27 925, nr. 71 (6 november 2002).
- ³³¹ Ibidem.
- ³³² Ibidem.
- ³³³ Kamerstuk 27 925, nr. 75 (12 december 2002), *op. cit.*
- ³³⁴ Ibidem.
- ³³⁵ Ibidem.
- ³³⁶ Ibidem.
- ³³⁷ Ibidem.
- ³³⁸ Ibidem.
- ³³⁹ Ibidem.
- ³⁴⁰ ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 87 (21 februari 2003).
- ³⁴¹ ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 81 (20 december 2002).
- ³⁴² ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 85 (14 februari 2003).
- ³⁴³ Kamerstuk 27 925, nr. 135 (12 juli 2004), *op. cit.*
- ³⁴⁴ Ibidem.
- ³⁴⁵ Ibidem.
- ³⁴⁶ Ibidem.
- ³⁴⁷ Ibidem.
- ³⁴⁸ ‘Verslag van een algemeen overleg’, Kamerstuk 22 181, nr. 369 (12 November 2004).
- ³⁴⁹ Ibidem.
- ³⁵⁰ Ibidem.
- ³⁵¹ ‘‘It’s Time To End This Forever War.’ Biden Says Forces To Leave Afghanistan By 9/11’, *NPR* (14 april 2021).
- ³⁵² Rolf Bos, ‘De Duitsers liggen dronken in greppels’, *de Volkskrant* (26 juni 2013).
- ³⁵³ ‘German Military Solves Alcohol Problem in Afghanistan’, *Voice of America* (7 juni 2021).
- ³⁵⁴ Kamerstuk 22 181, nr. 369 (12 November 2004), *op. cit.*
- ³⁵⁵ Kamerstuk 27 925, nr. 75 (12 december 2002), *op. cit.*
- ³⁵⁶ Het *power breakfast* dat premier Balkenende en De Hoop Scheffer op 3 september 2003 met de toenmalige president George Bush, de nationale veiligheidsadviseur Condoleezza Rice, vicepresident Dick Cheney en minister

van Buitenlandse Zaken Colin Powell hadden, was waarschijnlijk belangrijker. Zie: 'De Hoop Scheffer nieuwe secretaris-generaal NAVO', *ANP artikel overgenomen door de Volkskrant* (22 september 2003).

³⁵⁷ 'Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 83 (5 februari 2003).

³⁵⁸ Ibidem.

³⁵⁹ 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 50 (7 februari 2003).

³⁶⁰ 'Brief van de minister en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 92 (28 april 2003).

³⁶¹ Ibidem.

³⁶² Ibidem.

³⁶³ 'Quarterly Report on Progress towards the Implementation of the ISAF Mandate', Kamerstuk 27 925, nr. 93, bijlage 1 (10 juni 2003).

³⁶⁴ 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 95 (25 juni 2003).

³⁶⁵ Ibidem.

³⁶⁶ Ibidem.

³⁶⁷ Ibidem.

³⁶⁸ Ibidem.

³⁶⁹ 'Lijst van vragen en antwoorden', Kamerstuk 27 925, nr. 134 (5 juli 2004).

³⁷⁰ 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 141 (20 augustus 2004).

³⁷¹ 'Verslag van een algemeen overleg', Kamerstuk 27 925, nr. 97 (24 juli 2003).

³⁷² Ibidem.

³⁷³ Gert Jan Rohmensen, 'ISAF laat zich niet in een hoek drukken door aanslag', *Trouw* (10 juni 2003).

³⁷⁴ Kamerstuk 27 925, nr. 97 (24 juli 2003), *op. cit.*

³⁷⁵ Ibidem.

³⁷⁶ 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 100 (21 oktober 2003).

³⁷⁷ Ibidem.

³⁷⁸ 'Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 107 (2 december 2003).

³⁷⁹ 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 109 (30 januari 2004).

-
- ³⁸⁰ Ibidem.
- ³⁸¹ ‘Verslag van een algemeen overleg’, Kamerstuk 27 925, nr. 117 (25 februari 2004).
- ³⁸² Ibidem.
- ³⁸³ Ibidem.
- ³⁸⁴ Ibidem.
- ³⁸⁵ ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 119 (5 maart 2004).
- ³⁸⁶ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 127 (16 april 2004).
- ³⁸⁷ ‘Inzet Apache voor ISAF twee keer afgewezen’, *Reformatorisch Dagblad* (28 mei 2004), blz. 11.
- ³⁸⁸ Kamerstuk 27 925, nr. 127 (16 april 2004), *op. cit.*
- ³⁸⁹ Later wordt in antwoord op Kamervragen duidelijk wat dit begrip in algemene zin betekent: ‘Van ‘in extremis’ is sprake indien eenheden zich bevinden in een levensbedreigende situatie van waaruit zij zich niet op eigen kracht kunnen redden.’ Zie: ‘Lijst van vragen en antwoorden’, Kamerstuk 27 925, nr. 143 (6 september 2004).
- ³⁹⁰ Ibidem.
- ³⁹¹ ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 130 (11 juni 2004).
- ³⁹² Ibidem.
- ³⁹³ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 133 (28 juni 2004).
- ³⁹⁴ Kamerstuk 27 925, nr. 134 (5 juli 2004), *op. cit.*
- ³⁹⁵ Kamerstuk 27 925, nr. 133 (28 juni 2004), *op. cit.*
- ³⁹⁶ Ibidem.
- ³⁹⁷ Ibidem.
- ³⁹⁸ Ibidem.
- ³⁹⁹ Daphne Meijer, ‘Goed bedoeld maar weinig zinvol’, *De Groene Amsterdammer*, jaargang 128, nr. 28 (9 juli 2004).
- ⁴⁰⁰ Kamerstuk 27 925, nr. 134 (5 juli 2004), *op. cit.*
- ⁴⁰¹ Ibidem.
- ⁴⁰² ‘Verslag van een openbare briefing’, Kamerstuk 27 925, nr. 139 (26 juli 2004).
- ⁴⁰³ Ibidem.
- ⁴⁰⁴ Ibidem.
- ⁴⁰⁵ Natuurlijk zijn er meerdere politici met een band met Defensie. Hans van Baalen (VVD) was reserve-officier en is ook uitgezonden naar Bosnië. Raymond Knops (CDA) vervulde diverse officiersfuncties bij het ministerie van Defensie en de Koninklijke Luchtmacht.

⁴⁰⁶ Kamerstuk 27 925, nr. 139 (26 juli 2004), *op. cit.*

⁴⁰⁷ ‘Verslag van een algemeen overleg’, Kamerstuk 27 925, nr. 142 (23 augustus 2004).

⁴⁰⁸ Ibidem.

⁴⁰⁹ Ibidem.

⁴¹⁰ Artsen zonder Grenzen, ‘Remembering Our Colleagues in Afghanistan - One Year On’, *online nieuwsbericht* (25 mei 2005). Zie:

<https://www.doctorswithoutborders.org/what-we-do/news-stories/research/remembering-our-colleagues-afghanistan-one-year>.

Geraadpleegd op 25 juni 2021.

⁴¹¹ Kamerstuk 27 925, nr. 141 (20 augustus 2004), *op. cit.*

⁴¹² Ibidem.

⁴¹³ Ibidem.

⁴¹⁴ Ibidem.

⁴¹⁵ Kamerstuk 27 925, nr. 142 (23 augustus 2004), *op. cit.*

⁴¹⁶ Ibidem.

⁴¹⁷ Het is de vraag of er überhaupt een *Dutch Approach* bestaat. In de context van Irak hebben Thijs Brocades Zaalberg en Arthur Ten Cate laten zien dat deze term zeer twijfelachtig is. Zie bijvoorbeeld: Lysanne Leeuwenburg-de Jong, *Dutch Approach: mythisch politiek instrument of eindelijk geïntegreerd in ons optreden?*, *Militaire Spectator*, jaargang 188, nr. 7/8 (2019), blz. 388-389.

⁴¹⁸ Ibidem.

⁴¹⁹ Ibidem. Bij vredeshandhavende missies is er meestal een vredesakkoord of een staakt-het-vuren dat gehandhaafd kan worden. Bij vredesafdwingende missies is dat ook het geval, maar wordt dat akkoord of staakt-het-vuren vaak geschonden. Bij de val van de Talibaan is nooit een vredesproces of staakt-het-vuren aan de orde geweest. Er was eigenlijk alleen het Bonn-akkoord van 2001, maar daarbij waren de Talibaan niet betrokken. Er werd er gewoon vanuit gegaan dat de Talibaan ‘volledig verslagen’ waren.

⁴²⁰ Ibidem.

⁴²¹ ‘Verslag van een algemeen overleg’, Kamerstuk 27 925, nr. 145 (15 september 2004).

⁴²² ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 144 (3 september 2004).

⁴²³ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 160 (25 februari 2005).

⁴²⁴ ‘Verslag van een algemeen overleg’, Kamerstuk 27 925, nr. 167 (23 maart 2005).

⁴²⁵ Kamerstuk 27 925, nr. 141 (20 augustus 2004), *op. cit.*

⁴²⁶ ‘Brief van de ministers van Defensie en van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 159 (25 februari 2005).

-
- ⁴²⁷ Kamerstuk 27 925, nr. 59 (22 mei 2002), *op. cit.*
- ⁴²⁸ Handelingen, vergaderjaar 2004-2005, 'Debat naar aanleiding van een algemeen overleg op 10 maart 2005 over Afghanistan', nr. 61, blz. 3937-3942 (17 maart 2005).
- ⁴²⁹ Kamerstuk 27 925, nr. 167 (23 maart 2005), *op. cit.*
- ⁴³⁰ 'Brief van de minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 166 (10 maart 2005).
- ⁴³¹ Ibidem.
- ⁴³² Human Rights Watch, *World Report 2005: Events of 2004* (2005), blz. 245.
- ⁴³³ 'Verslag van een schriftelijk overleg', Kamerstuk 27 925, nr. B (10 mei 2005).
- ⁴³⁴ Ibidem.
- ⁴³⁵ 'Brief van de minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 175 (10 mei 2005).
- ⁴³⁶ Ibidem.
- ⁴³⁷ 'Motie van het lid Karimi c.s.', Kamerstuk 27 925, nr. 164 (17 maart 2005).
- ⁴³⁸ 'Motie van het lid Bakker', Kamerstuk 27 925, nr. 165 (17 maart 2005).
- ⁴³⁹ 'Gewijzigde motie van de leden Bakker en Van Baalen ter vervanging van die gedrukt onder nr. 165', Kamerstuk 27 925, nr. 169 (5 april 2005).
- ⁴⁴⁰ 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 171 (15 april 2005).
- ⁴⁴¹ 'Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 172 (22 april 2005).
- ⁴⁴² Ibidem.
- ⁴⁴³ Ibidem.
- ⁴⁴⁴ Kamerstuk 27 925, nr. 167 (23 maart 2005), *op. cit.*
- ⁴⁴⁵ 'Motie van het lid Karimi', Kamerstuk 27 925, nr. 174 (28 april 2005).
- ⁴⁴⁶ 'Verslag van een algemeen overleg', Kamerstuk 27 925, nr. 176 (15 juni 2005).
- ⁴⁴⁷ Ibidem.
- ⁴⁴⁸ 'Lijst van vragen en antwoorden', Kamerstuk 27 925, nr. 201 (31 januari 2006).
- ⁴⁴⁹ 'Brief van de staatssecretaris van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal', Kamerstuk 27 925, nr. 211 (4 april 2006).
- ⁴⁵⁰ Ministerie van Defensie, *Eindevaluatie Provincial Reconstruction Team Baghlan 5 juli 2004 – 30 september 2006*, Kamerstuk 29 521, nr. 40, bijlage 2 (15 mei 2007), blz. 39.
- ⁴⁵¹ Ibidem, blz. 11.
- ⁴⁵² Ibidem, blz. 12.
- ⁴⁵³ Ibidem, blz. 38, 39.
- ⁴⁵⁴ Ibidem, blz. 39.

-
- ⁴⁵⁵ Ibidem, blz. 38.
- ⁴⁵⁶ Ibidem, blz. 34.
- ⁴⁵⁷ Ibidem, blz. 34.
- ⁴⁵⁸ Ibidem, blz. 39.
- ⁴⁵⁹ ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 212 (11 april 2006).
- ⁴⁶⁰ ‘Evaluatie Nederlandse Special Forces Taakgroep in Operatie Enduring Freedom: April 2005-April 2006’, Kamerstuk 29 521, nr. 33, bijlage 2 (6 oktober 2006), blz. 7.
- ⁴⁶¹ Ibidem, blz. 8.
- ⁴⁶² Ibidem, blz. 15.
- ⁴⁶³ Ibidem, blz. 15.
- ⁴⁶⁴ Ibidem, blz. 10, 11.
- ⁴⁶⁵ Ibidem, blz. 11.
- ⁴⁶⁶ Ibidem, blz. 11.
- ⁴⁶⁷ Ibidem, blz. 12.
- ⁴⁶⁸ ‘Albert West: Reis Afghanistan was fantastisch’, *Novum* (11 augustus 2005). Onder andere overgenomen door *Trouw*.
- ⁴⁶⁹ ‘Dutch Amarillo clip’, *YouTube* (geen datum). Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=m4eTnN6AWl4&feature=youtu.be>. Geraadpleegd op 25 juni 2021.
- ⁴⁷⁰ ‘Albert West: Reis Afghanistan was fantastisch’, *op. cit.*
- ⁴⁷¹ Kamerstuk 27 925, Nr. B (10 mei 2005), *op. cit.*
- ⁴⁷² ‘Brief van de minister van Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 179 (23 juni 2005).
- ⁴⁷³ Bij het afronden van het boek is de website verdwenen. De oude link was: <http://alemarahenglish.com/?p=35920>.
- ⁴⁷⁴ ‘Five Police Killed in Attack in Uruzgan’, *TOLOnews* (20 april 2020).
- ⁴⁷⁵ Mohammad Haroon Alim, ‘17 Taliban Killed in Gov’t Reciprocal Attacks, Uruzgan’, *Khaama Press* (16 december 2020).
- ⁴⁷⁶ Bill Roggio, ‘Afghan security forces withdrawing from checkpoints, bases’, *Long War Journal* (3 maart 2021).
- ⁴⁷⁷ Natalie Righton, ‘Vlag Taliban wappert weer in Uruzgan’, *de Volkskrant* (27 mei 2015).
- ⁴⁷⁸ Bill Roggio, ‘Mapping Taliban Contested and Controlled Districts in Afghanistan’, *Long War Journal* (juli 2020).
- ⁴⁷⁹ Bill Roggio, ‘Taliban takes control of 30 districts in past six weeks’, *Long War Journal* (14 juni 2021).
- ⁴⁸⁰ Ibidem.
- ⁴⁸¹ ‘Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal’, Kamerstuk 27 925, nr. 177 (3 juni 2005).
- ⁴⁸² Ibidem.